

Razgovor s dobitnikom Europske kazališne nagrade, Haroldom Pinterom

JOŠ UVIJEK IMAM NEKU KLIMAVU VJERU U KAZALIŠTE

PREMIJERE

MEĐUNARODNA
SCENA

ONI KOJI
DOLAZE...

AKTUALNOSTI

DRUGA
STRANA

VOX
HISTRIONIS

IZ POVIJESTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

DRAME

Razgovor vodio Michael Billington

Billington: Ovaj sjajan doček mogao bi zamijeniti moje prvo pitanje. Namjeravao sam vas, naime, pitati o vašim uspomenama iz Torina. Znam da ste već prije bili ovdje, u ovome gradu. Jesu li vaša sjećanja na ovo kazalište ugodna?¹

Pinter: Da, u ovome sam kazalištu, prije otprilike osam godina, režirao svoju dramu *Ashes to Ashes* (*Pepeo pepelu*), sa sjajnom glumicom, Adrianom Asti. Drugom prigodom sam na ovdašnjem sveučilištu primio počasnu titulu, što je također proteklo vrlo srdačno. Imam, dakle, vrlo lijepa sjećanja na Torino.

Billington: Kažete da ste režirali *Ashes to Ashes* ovdje, u Torinu, na talijanskom. Koliko je bilo teško režirati vlastiti tekst na stranom jeziku?

Pinter: Moja sjajna prevoditeljica, Alessandra Serra, bila je sa mnom cijelo vrijeme. Njezin talijanski je besprijekoran i puno mi je pomogla. A dva su glumca također dobro govorila engleski, pa je sve funkcioniralo.

Billington: Je li ta drama – na drugom jeziku, u drugoj zemlji – dobila za vas neke nove dimenzije?

Pinter: Pa ja sam vidio postave velikog broja svojih drama u drugim zemljama, na drugim jezicima, tako da to nije bilo neko posve novo iskustvo. Tu sam istu dramu režirao, napokon, i prije nekoliko godina u Parizu, na francuskom jeziku.

Billington: Kad smo već počeli govoriti o tome kako

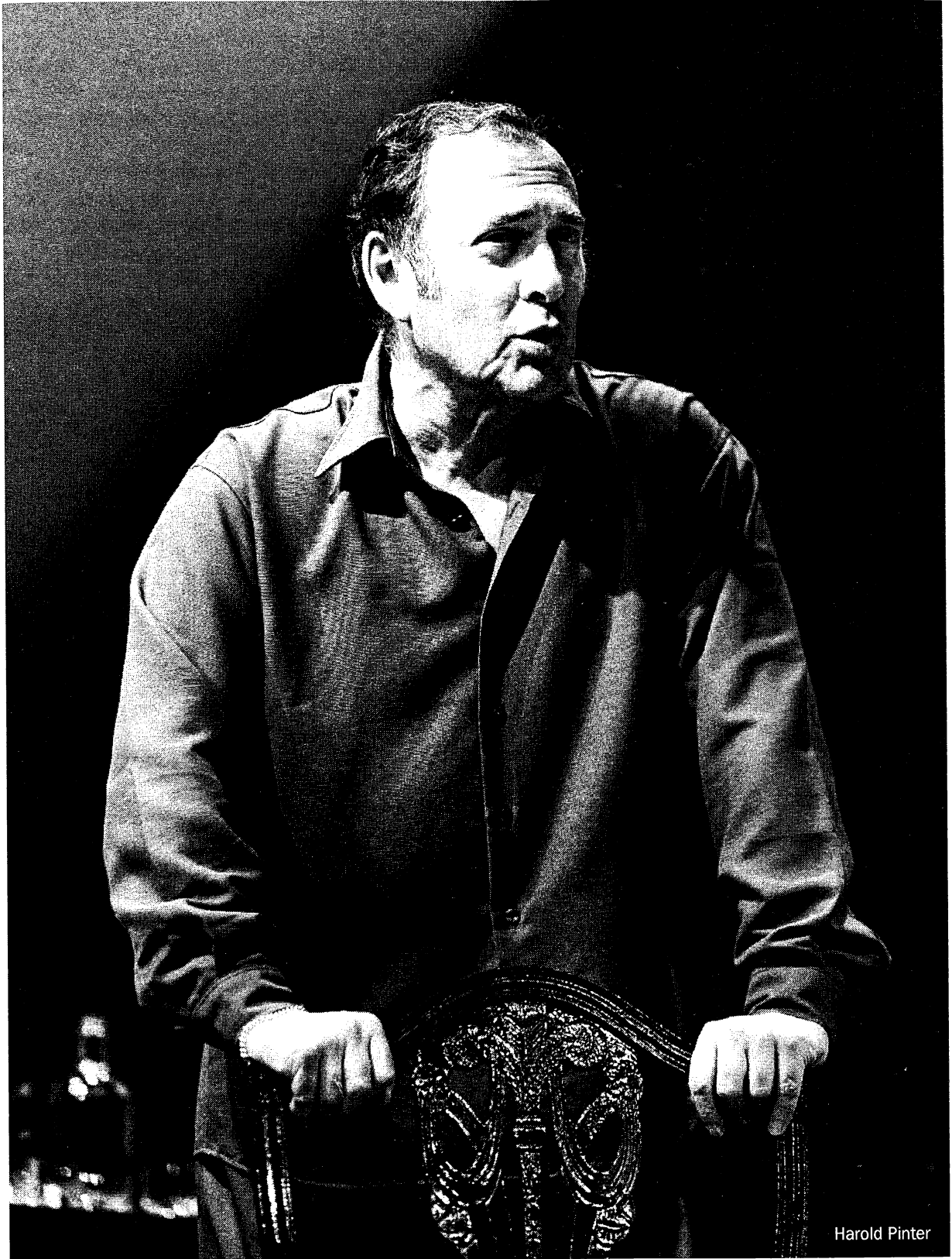
vaše drame funkcioniraju u drugim zemljama, htio bih se nadovezati pitanjem o životu dramskog teksta. Mislite li da dođe trenutak kada drama počinje živjeti životom koji je neovisan o njenom autoru?

Pinter: Vjerojatno da, iako o tome nikada nisam puno razmišljao. Ja ne nadgledam sve izvedbe svake svoje drame na svijetu, pa u tom smislu one imaju svoj neovisni život, htio ja to ili ne htio... Ali čini mi se da niste baš na to mislili, nego da ste me htjeli pitati o tome kako tekst polagano napušta autora...

Billington: Da. I postaje li tekst vlasništvo redatelja, glumaca; zadobivaju li oni izvjesnu slobodu u radu s tim dramskim tekstom?

Pinter: Da, ali, nažalost, ta sloboda ponekad odlazi previše daleko. Ja uglavnom inzistiram, koliko god mogu, da se drže teksta, da ne izmišljaju stvari po svojem, na svojem jeziku. No ipak, kao što ste rekli, oni moraju imati određenu neovisnost, i zapravo bih mogao reći da baš previše ne obožavam redatelje koji ropski slijede svaku ponudenu didaskaliju. S druge strane, ta sloboda može biti divlja i nepredvidljiva i

¹ Javni razgovor s Haroldom Pinterom vođen je 11. ožujka 2006. u Teatru Carignano, u Torinu, u sklopu manifestacije na kojoj je Pinteru dodijeljena Europska kazališna nagrada (vidi prethodni tekst u ovom broju *Kazališta*). Razgovor je vodio britanski kazališni kritičar Michael Billington.

Harold Pinter

može poremetiti cijelu stvar. Sada u prvom redu govorim o redateljima. I mislim da redatelj ima veliku moć, prije svega u Njemačkoj, ali mislim da je tako i ovdje, u Italiji. A s tom moći dolazi i odgovornost da je se koristi na mudar način.

Billington: Pitam se, međutim, kako se tu mogu odrediti granice. Pretpostavljam, primjerice, da znate za čuveni slučaj koji se nedavno dogodio u Rimu, s dramom *U očekivanju Godota*, u kojoj su glavne uloge igrale dvije žene. Beckettova je zaklada intervenirala, pokušali su spriječiti predstavu, no izgubili su proces.² Kome ste vi skloniji u takvom slučaju?

Pinter: Ja apsolutno nemam ništa protiv toga da žene igraju u mojim predstavama.

Billington: Da igraju muške uloge?

Pinter: To mi ne bi smetalo. Mislim da to u potpunosti ovisi o glumcu... o glumici, o tome što ona može dati... Zapravo nikad nisam vidio ženu kako igra muškarca u nekoj od mojih drama, no dao sam dozvolu da se to radi.

Billington: To se, ako se dobro sjećam, dogodilo s dramom *Caretaker (Pazikuća)*?

Pinter: Da.

Billington: Pazikuća je trebao bio žena?

Pinter: Da. I pronalazim zanimljiv razlog za takav pomak, a to je, čini mi se, korištenje drugačije vrste imaginacije.

Billington: Mislite li da postoji stvarna kulturna razlika između Britanije i ostatka Europe u vezi s pitanjem slobode redatelja da reinterpretira dramu? Čini mi se da mi u Britaniji više poštujemo tekst i autora.

Pinter: Da, pretpostavljam da postoji ta razlika. No stvari se i u Engleskoj također mijenjaju, iako sam, to moram reći, osobno imao puno sreće s redateljima s kojima sam surađivao.

Billington: U Engleskoj?

Pinter: Općenito. Bili su vrlo savjesni. Ali vi ste kritičar, ja nisam.

Billington: Točno... No, možemo li se sada vratiti neobičnim događajima koji su u proteklih godinu i pol dana obilježili vaš život. Jedna od važnijih stvari je veliki broj nagrada koje ste dobili: engleska nagrada za poeziju "Wilfred Owen", Nagrada "Franz Kafka" u Češkoj, Nobelova nagrada za književnost, Europska kazališna nagrada... Pitao sam se jesu li vam sva ta priznanja i sva ta naklonost koja ih je pratila pomogli

da prebrodite teške zdravstvene probleme koje ste imali?

Pinter: Da, život je bio pun uspona i padova u posljednjih godinu dana, a neki su, ako hoćete, bili i strašno smiješni. Prošlog sam listopada, primjerice, bio na vrlo veselom festivalu u Dublinu, kojeg je organizirao Gate Theatre. Kada sam, na povratku, krenuo prema dublinskoj zračnoj luci, padala je kiša, ja sam se poskliznuo i tresnuo glavom u beton. Moja žena, koja je također danas ovdje, okrenula se i vidjela me cijelog krvavog. I tako sam te noći proveo četiri sata u bolnici. U Englesku sam se, čini mi se, vratio sljedećeg jutra, osjećajući se izuzetno loše. Da bih se dva dana kasnije probudio i doznao da su mi dali Nobelovu nagradu za književnost. Dakle, život je bio doslovno pun uspona i padova.

Billington: Sjećam se da ste onda davali sve one intervjuve sa šavovima na glavi...

Pinter: Da, sve je to još tu, još uvijek imam ožiljak...

Billington: Vratimo se u neobično jutro onoga dana kada je objavljen dobitnik Nobelove nagrade. Je li to preokrenulo vaš život naglavačke?

Pinter: Pa bilo je to veliko iznenađenje, nešto sasvim neočekivano. Čovjek iz Stockholma nazvao me ujutro u dvadeset do dvanaest, i upitao: "Da li je to Harold Pinter?" Ja sam rekao: "Da". "Zovem vas da vam kažem da ste dobili Nobelovu nagradu za književnost", rekao je. "O, zar jesam, doista?" "Da", rekao je. "Pa hvala", odgovorio sam. A onda su me zamolili da napišem govor. Namjeravao sam otići u Stockholm, no umjesto toga sam se ponovno našao u bolnici, ali ovoga puta zbog sasvim drugog razloga. Dobio sam vrlo tajanstvenu kožnu bolest koja je nastala u brazilskoj prašumi ili tako negdje. A nika da nisam stupio nogom u brazilsku prašumu, pa je to bilo nešto vrlo čudno. Jaka tjelesna iscrpljenost – što sam je, ako sam dobro shvatio, dijelio s brazilskim Indijancima. U svakom slučaju, baš sam dovršavao pisati govor kada je telefonirao moj doktor i rekao mi: "Pregledali smo nalaze vaše krvi i morate

² Slučaj o kojem govori M. Billington dogodio se, zapravo, u gradiću Pontederi gdje je u listopadu 2005. premijerno izvedena predstava *U očekivanju Godota* s dvjema glumicama u ulogama Vladimira i Estragona (produkcija: Fondazione Pontedera Teatro, režija: Roberto Bacci). U Rimu se, pak, održala sudska rasprava povodom tužbe koju je na traženje Beckettovih zastupnika podnijela agencija SIAE (Società Italiana degli Autori ed Editori).

PREMIJERE

MEĐUNARODNA
SCENA

ONI KOJI
DOLAZE...

AKTUALNOSTI

DRUGA
STRANA

VOX
HISTRIONIS

IZ POVIJESTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

DRAME

odmah doći u bolnicu.” “Kako to mislite ‘odmah’?”, upitao sam. Rekao je: “Sad, za pet minuta.” “Razumijem”, odgovorio sam, “ali sad upravo pišem govor”. Završio sam govor i zapravo mi je trebalo oko deset minuta da stignem u bolnicu. Vrlo brzo nakon što sam stigao smješten sam na odjel intenzivne njege i bilo mi je krajnje teško disati. Oko mene je bilo mnogo liječnika i moja jadna, zabrinuta žena. I tada sam shvatio, prvi put u životu, da sam na rubu smrti. Jer ako ne možete disati, to je to. Nikada prije

Obrazloženje dodjele Europske kazališne nagrade Haroldu Pinteru

Harold Pinter započeo je svoju karijeru kao glumac, godine 1951. Godine 2005. dobio je Nobelovu nagradu za književnost. Kroz polovicu stoljeća koja je u međuvremenu protekla, bio je mnogo toga: dramski pisac, scenarist, redatelj, pjesnik i izvođač. No njegovo najveće postignuće bilo je ponovno pisanje pravila drame. Napravio je poeziju od svakodnevnog govora, s njegovim stankama, neodlučnostima i ponavljanjima. Neprestano je, poput kazališnog Prousta, istraživao prožimljuću snagu sjećanja. U niz izvrsnih drama, od *Sobe* (1957.) do *Proslave* (2000.), uništio je ideju o sveznajućem autoru: umjesto da vodi lik prema unaprijed odabranom kraju, Pinter predočava ljudsko svjedočanstvo onako kako ga on vidi i dopušta gledatelju slobodu interpretacije.

No iako je Pinter pravi kazališni pjesnik, njegov život i djelo puni su moralnoga bijesa protiv nepravde. On je politički pisac, ne zbog toga što bi zastupao ideologiju neke stranke, nego zbog svojih napada na povrede ljudskog dostojanstva i zlouporabu jezika od strane onih koji imaju moć. Harold Pinter ima još mnogo lica: cockney humorist, vješt pisac za film, glumac teške kategorije, Englez koji voli kriket. No ako se Pinterove drame izvode po cijelome svijetu, to je zato što dodiruju univerzalnu žicu. I ono što iz njih možemo shvatiti jest da živimo u svijetu straha i tjeskobe, što nam ih na kratke trenutke olakšavaju sjećanja na bivšu sreću. Pinter govori gledalištima posvuda i generacijama koje se još nisu rodile, te je zbog toga idealan dobitnik Europske kazališne nagrade.

Prevela: Sanja Lovrenčić

toga nisam bio svjestan takvog krajnjeg stanja. Ali nisam umro, doktori su me izvukli i – evo me.

Billington: Na sreću. Ne želim biti morbidan i zadržavati se na tome, no ipak vas moram pitati o tom trenutku kada ste shvatili da biste svakog trena mogli umrijeti – što se tada događa, što čovjeku tada prolazi kroz glavu?

Pinter: Nije bilo vremena za razmišljanje. Nemate vremena misliti. Uopće ne mislite u takvome trenutku, kada ste toliko blizu nečemu za što shvaćate da je

smrt. Samo se očajnički borite da ostanete na životu, što je u mom konkretnom slučaju značilo svom silom ustrajati u disanju, ustrajati u tome da ne izgubim sposobnost disanja. To mi je, uz pomoć ljudi oko mene, jedva pošlo za rukom.

Billington: Dakle, u svemu tome, presudna je bila snaga vaše volje...

Pinter: Pretpostavljam. Čini mi se, zapravo, da sam iskusio kako mora izgledati utapanje... Znači, u prošlosti, kada sam bio mnogo mlađi, nisam bio neki dobar plivač; znao sam plivati, ali ne baš dobro, i nisam bio navikao na more. Imao sam, čak, vrlo neugodno iskustvo u moru, iskustvo pri kojem sam, a vjerujem da su to mnogi ljudi iskusili, pomislio da ću se utopiti. A to je nešto vrlo slično: zatečenost u situaciji koju ne možete kontrolirati, nego ona kontrolira vas... No ipak, nikada prije nisam došao tako blizu smrti, kao u ovom nedavnom slučaju.

Billington: Govor kojeg ste napisali trebali ste, međutim, i pročitati? Otišli ste u studio u invalidskim kolicima...³ Koliko vam je to bilo teško?

Pinter: Da, iz bolnice sam, u invalidskim kolicima, otišao u studio, održao govor i ponovno se vratio u bolnicu. Nisam, zapravo, uopće ustao iz kolica. No dobro sam naviknut izgovarati svoje vlastite tekstove, pa je sve ipak prošlo u najboljem redu.

Billington: Ostavili ste vrlo neobičan dojam na one koji su gledali

snimku toga govora. Činilo mi se, dok ste govorili, da vam se energija najednom počela vraćati.... da ste na kraju predavanja bili puno manje krhki i slabi nego na početku, kao da su vas zamah govora i moralna indignacija koju ste njime izrazili uspjeli zagrijati. Je li se to zbilja tako dogodilo?

³ Riječ je o govoru čija je snimka prikazana na Večeri laureata Nobelove nagrade, održanoj 7. prosinca 2005. u Stockholmu.

Pinter: Sam je taj govor s trajanjem doista dobivao na intenzitetu. A kada sam stigao do svoje, sada već dosta dobro poznate teme – američke vanjske politike, bilo mi je jako stalo da važne stvari iskažem najjasnije i najlucidnije koliko je to moguće. Drugim riječima, nisam htio dopustiti da to nekako izmakne kontroli. Dok sam pisao i držao taj govor, moja glavna namjera, ili bolje reći, moja glavna briga, bila je da ne budem nimalo emotivan i nadam se da sam u tome uspio.

Billington: Doista jeste. No sada bih želio da malo pričamo i o sadržaju toga govora. Čini mi se da je njegov ključni argument bio kako nema konačne istine u umjetnosti, ali kako u stvarnome životu i društvu moramo pokušati doći do prave istine; kako moramo povući jasnu razliku između neuhvatljivosti umjetnosti i stvarne prirode politike i društva.⁴ Pitao sam se, u vezi s politikom, vidite li sada napad na Irak kao neku vrstu prekretnice? Zbog dokumentarnih svjedočanstava, zbog Guantanamo, zbog svega što znamo o Abu Ghraibu, ljudi su se, naime, po cijelome svijetu probudili, shvatili stvarnost i prepoznali laži koje su im servirane. Mislite li da su se stvari zbog toga promijenile?

Pinter: Što se tiče općeg pogleda na stvar, da, mislim da se stvari jesu promijenile. Jer sada ima mnogo više svijesti o tome zašto smo zapravo odgovorni i kakve akcije naša društva i naše zemlje poduzimaju ili su poduzele. I što to znači, što je zapravo razaranja? Što je zapravo mučenje? Svim sam tim temama u proteklim godinama bio u velikoj mjeri zaokupljen i to živeći u zemlji koju smo običavali zvati Ujedinjenim Kraljevstvom, ili Velikom Britanijom, dakle nazivima u kojima ovih dana vidim izvjesnu ironiju, jer nema ničega velikoga u našoj Velikoj Britaniji, a što se tiče Ujedinjenog Kraljevstva, takvo što ne postoji... No u svakom slučaju, bio sam sasvim svjestan koje su se akcije zaista poduzimale i što su, kao što sam istaknuo u tom govoru, od kraja Drugog svjetskog rata, dakle kroz 50 godina, poduzimale Sjedinjene Američke Države... Vidite, Abu Ghraib, pa čak i Guantanamo, nisu nova stvar, ima mnogo, mnogo takvih "presedana". Američka je vanjska politika kroz proteklih pedeset godina, ako ne i dulje, rigidno inzistirala na samo jednom pitanju: što je u našem interesu? Interesi drugih ljudi nisu bili nima-

lo važni. Kada se radilo o SAD-u, o svim američkim državnim administracijama koje su se izredale, na tom se planu ništa nije mijenjalo. Htio bih, međutim, iako to i nije potrebno posebno naglašavati, istaknuti kako ima jako puno Amerikanaca koji su nad svim tim zgađeni, i srame se, i ljuti su kao što sam i ja ljut. I nakon toga govora sam iz Amerike dobio neka izvanredno topla pisma, među kojima su, to moram reći, mnoga bila napisana u stanju evidentnog očajja. No da se vratimo na prethodno pitanje... Tim se problemima, kao što znate, bavim već jako dugo vremena, te sam u Engleskoj naišao na više nego pristojnu količinu izrugivanja i uvreda; nazivali su me idiotom. No sada je sve manji broj ljudi koji se prema meni tako ponašaju, i tu se sada u mom vlastitom iskustvu pojavljuje ta promjena o kojoj me pitate. Razlika je, dakle u tome što danas mnogi znaju s čime smo suočeni; znaju ono što ja znam već dugi niz godina... Pogledajte, na primjer, Abu Ghraib – ti postupci, ta mučenja, teško to možemo ne vidjeti ili govoriti o slučajnim ekscesima. Nije to slučaj jedne trule jabuke, sve to dolazi sa samoga vrha. Vidimo Bijelu kuću, vidimo Pentagon, također vidimo i Downing Street br. 10, iako, usput budi rečeno, nisam sasvim siguran koga tamo vidimo... No mjesto gdje živite ipak na vas ostavlja najviše dojma, i ja, stoga, imam jak osjećaj srama u vezi s postupcima naše vlade – govorim o britanskoj vladi. Mislim da je Blairova podložnost Bushu sramotna i odvratna, i još više od toga. Riječ je tu o nespremnosti da se shvati vrlo jednostavna stvar; da bacati bombe na tisuće ljudi neke suverene države – što god čovjek mislio o toj državi – znači raditi masovna ubojstva te vrlo opipljivi i očigledni ratni zločin. I čini mi se apsurdnim i šokantnim da naša vlada, bez ikakvog razmišljanja to prihvaća i sudjeluje u tim ratnim zločinima.

Billington: Spomenuli ste reakcije koje je govor izazvao u Americi i u svijetu. Htio bih vas, međutim, upitati

⁴ "Godine 1958. napisao sam: 'Nema sasvim jasne razlike između onoga što je stvarno i onoga što je nestvarno, niti između onoga što je istinito i onoga što je lažno. Nešto ne mora nužno biti ili istinito, ili lažno; nešto može istovremeno biti i istinito i lažno'. Vjerujem da su ove tvrdnje i danas smislene i da i dalje važe za istraživanje stvarnosti kroz umjetnost. To je, dakle, ono čega se držim kao pisac; kao građanin, međutim, ne mogu to činiti. Kao građanin moram pitati. Što je istina? Što je laž?" (dio Pinterova govora u povodu dodjele Nobelove nagrade)

o njegovom prijemu u Velikoj Britaniji. Vaš govor je emitiran uživo na jednom televizijskom satelitskom programu, većina novina ga je pošteno prenijela, a neke su ga, poput moga Guardian, objavile u cijelosti, no u dijelu se medija, prije svega na BBC-u, preko vašeg govora jednostavno prešlo. Nije li vas to iznenadilo?

Pinter: Iznenadilo me je, da. I nemam odgovora na to. Govorilo se da BBC-ijevo ignoriranje moga govora ima veze s njihovom suradnjom s britanskom vladom, no ja u to ne vjerujem. To su teorije zavjere uz kakve ja baš i ne pristajem.

Billington: Kakvo je onda objašnjenje?

Pinter: Ne znam.

Billington: Morat ćemo pitati BBC.

Pinter: Da, to je pravi način, pitajte BBC.

Billington: Vaši politički pogledi su, kao što kažete, dobro poznati. Pitao sam se, stoga, postoji li ijedan političar u Britaniji, ili bilo gdje drugdje u svijetu, prema kojem, zbog njegovog integriteta i hrabrosti, osjećate poštovanje?

Pinter: Bio je jedan takav čovjek u laburističkoj vladi: Robin Cook – o njemu sam imao vrlo visoko mišljenje. On je, međutim, umro, prije otprilike godinu dana, što me je jako rastužilo... Sigurno bih bio glasovao za njega, mislim da je bio divan čovjek.

Billington: Da, imao je hrabrosti progovoriti o Iraku i povući se iz vlade, dati ostavku zbog toga.

Pinter: Da, ostavke nisu baš najomiljenija stvar među političarima, zar ne? Oni se bore i bore ne bi li opstali u toj svojoj ulozi i ne bi li zadržali moć. I vrlo ih se teško riješiti – osim ako ih ne ustrijelite, naravno – i teško shvaćaju da više nisu korisni i produktivni, da su, zapravo, paraziti u društvu koje pokušavaju kontrolirati.

Billington: Možemo li sada popričati o drugom dijelu vašeg govora na dodjeli Nobelove nagrade, o dijelu u kojem govorite o procesu pisanja? Govorite o načinu na koji drama nastaje iz rečenice, riječi ili slike i kako vam se likovi opiru i stječu vlastiti život. Razumijem sve što ste tada rekli, no pitam se postoji li, dok pišete, i vaš drugi, svjesni dio; dio koji također organizira akciju i likove?

Pinter: Pa ne u toj, početnoj fazi. Nisam svjestan da moja svijest radi na taj način u početnoj fazi pisanja, kada mi slike ili riječi dolaze u svijest. Naravno,

ja vrlo ozbiljno radim na tekstu kada dođe do izvjesne točke, i radim svjesno. Drugim riječima, ne živim stalno s vlastitim nesvjesnim, držim ga na oku. Napokon, kao što sigurno znate, jedna od uzbudljivih stvari u vezi s pisanjem, jest jednostavno pronalaženje života za likove koje nikada niste sreli i koje uopće ne poznajete. U izvjesnoj ih mjeri morate pustiti da žive svoj vlastiti život. No s druge strane, zanimljiv je i sukob između vas kao pisca i vaših likova. Tko je tu zapravo glavni? Na to nema jednostavnog odgovora. Pretpostavljam da je na koncu autor ipak onaj koji svime upravlja jer, sviđalo se to liku ili ne, sve što moram učiniti jest da uzmem pero i učinim *štrih*... I izgubio je repliku! Možda neku od svojih omiljenih replika u dijalogu... Ali ja imam pero u ruci!

Billington: Uzmimo jedan od vaših omiljenih primjera: lik Ruth u drami *Homecoming (Povratak)*. Ona očito ima vlastitu volju, vlastiti život.... no pitam se je li ono do čega Ruth stiže – ta svojevrsna, ambivalentna kontrola nad naslijeđenim domaćinstvom, je li to slika koju ste imali u ranoj fazi rada, odnosno jeste li znali kakav će biti cilj njezinoga putovanja? Ili je ona znala?

Pinter: Ne. Kada sam započinjao pisati *Homecoming* zbilja nisam znao što će se dogoditi. Drugi prizor te drame započinje kada stariji brat iz Amerike dovodi ženu u svoj dom u Londonu. Kada sam ta dva lika našao u sobi, nisam imao pojma što će se dogoditi, ni njoj ni njemu. No stvar se postupno razvijala te u velikoj mjeri upravljala sama sobom, tako da su Ruthini postupci, njezine promjene, njezino ovladavanje vlastitom seksualnom snagom i njezin autoritet, dobivali u proporcijama i uvjerljivosti. I više joj se – znam da to može zvučati kao glupost – jednostavno nisam mogao maknuti s puta. Počela je dominirati dramom na način na koji to nisam očekivao, no više je se nije moglo zaobići. Ona je jedan od mojih omiljenih likova.

Billington: Jer ima taj vlastiti organski život?

Pinter: Organski je dobra riječ, da.

Billington: Je li proces sličan i kada se radi o otvorenim političkim dramama kao što su *One for the Road (Još jednu, pa bog)*, *Mountain Language (Gorski jezik)* ili *Party Time (Vrijeme za zabavu)*. Ili s njima ipak imate puno određeniju, svjesniju namjeru?

Pinter: Ne, proces ne može biti sasvim isti, no teško je to definirati. Na primjer *Party Time*; drama se zaista odvija na elitnoj, bogataškoj zabavi, dok se dolje na ulici nešto događa. Ceste su blokirane, čuju se helikopteri... Ja sam već puno ranije znao da je dio ljudi na zabavi zapravo odgovoran za ono što se događa na ulici. To je bila ta svjesnost s moje strane, neka vrsta zainteresiranosti koju nisam imao kada sam pisao, na primjer, *Homecoming*. Pisanje drama je aktivnost s mnogo slojeva, i ne donosi uvijek isto iskustvo.

Billington: Čini mi se da su u ovom trenutku vrlo živi različiti oblici političkog kazališta. Osjećate li poštovanje prema autorima političkog kazališta čiji je pristup dijametralno suprotan vašemu? Brecht, na primjer, rijetko sam vas čuo da o njemu govorite, a on je doista jedan od stupova kazališta 20. stoljeća.

Pinter: Da, zbilja se divim Brechtu. Brecht, njegova djela, bila su mi jako važna. Također se divim njegovim pjesmama, mislim da je sjajan pjesnik. I vrlo, vrlo važna osoba. No ako govorimo o današnjim piscima, izuzetno poštujem rad Davida Harea. On, kao što znate, piše čiste političke drame. Mislim da je *Stuff Happens* (*Stvari se događaju*) jako dobar komad.

Billington: Drama o Iraku? I o uzrocima iračkog rata?⁵

Pinter: Da, i ona o željeznici...

Billington: *Permanent Way*...

Pinter: *Permanent Way*, da, vrlo, vrlo dobro. I divim se njegovoj oštrini i poštenju, inzistiranju na potrazi za istinom...

Billington: David Hare ukazuje na nešto vrlo zanimljivo u drami *Via Dolorosa*, prožetoj iskustvima njegova boravka u Izraelu i na palestinskom teritoriju. U toj drami on kaže da su neki sadržaji toliko monumentalni – holokaust, očito – da svaka fikcija blijedi u usporedbi sa zabilježenim činjenicama. Dali biste se s time složili?

Pinter: Zabilježene činjenice, da... Znaite, holokaust... svi bismo trebali znati za strahote holokausta i što se stvarno događalo, ali pročitao sam, također, pjesme koje su o tome napisali Paul Celan i Nelly Sachs i neke od tih pjesama nam posreduju užas holokausta na način na koji jednostavno čitanje izvještaja to ne može učiniti. Drugim riječima, radi se o pjesničkom glasu, pjesničkom uživljanju, pjesničkom razumijevanju i užasa i ljepote; nijedan glas,

zapravo, nije poput toga glasa. Mislim da malo koji drugi glas može izraziti emocije skrivene u nama, iza nas...

Billington: Ono što je trenutno jako zanimljivo u britanskom kazalištu jest veliki pokret vezan uz tzv. dokumentarno kazalište; kazalište koje se temelji na transkriptima sa suđenja, ispitivanja i slično. Taj je pokret osobito zaživio u kazalištu Trycicle. Što mislite o tome?

Pinter: Mislim da je to izvrsno. I Royal Court se, rekao bih, vezao uz taj pravac. Tamo izvode predstavu *My Name is Rachel Corrie* (*Moje ime je Rachel Corrie*) koja je prvenstveno dokumentarna...

Billington: U potpunosti dokumentarna.

Pinter: Posve dokumentarna. Znaite li da su je trebali igrati i u New Yorku, no od toga neće biti ništa. Kazalište ju je skinulo s repertoara. A to nas dovodi do drugog aspekta te stvari: to je vrlo, vrlo jasan slučaj auto-cenzure, zar ne? O čemu se tu, zapravo, radi? Predstava govori o stvarnom događaju, o toj mladoj ženi, Rachel Corrie, Amerikanki koju je u Izraelu pregazio izraelski buldožer dok ga je gledala kako razara jednu od palestinskih kuća. I ta je predstava, sad, u nekim krugovima u Engleskoj proglašena antisemitskom. Meni se čini da to nema nikakve veze s antisemitizmom, jedino ima veze s činjenicama, jer to o čemu predstava govori je ono što se doista dogodilo. A druga činjenica, druga relevantna činjenica u tom groznom slučaju, ubojstvu zapravo, jest to je da buldožer bio proizveden u Americi i potom prodan Izraelcima. Ta je predstava, praktički, zabranjena u New Yorku, i to od samoga kazališta u kojemu se trebala prikazivati.⁶ Čini mi se, zapravo, da se i u SAD-u i u Engleskoj, susrećemo sa sve više i više slučajeva potiskivanja svakoga neslaganja, s potiskivanjem istine. Fascinantna mala anegdota – nisam siguran koliko ljudi ovdje zna za to – no nedavno je u Engleskoj donesen zakon koji zabranjuje prosvjede unutar određenog prostora ispred Parlamenta. No jedna je mlada žena ušetala u tu zabranjenu zonu i pročitala imena osamdesetak britanskih vojnika koji su do tog trenutka bili ubijeni u Iraku. Pojavila su se, potom, dva policijska vozila, iz kojih je izišlo četranaest policajaca, uhitilo je, te protiv nje podiglo tužbu. Morala je platiti kaznu i sada još ima kriminalni dosje. A što je učinila čitajući is-

pred Parlamenta imena poginulih Britanaca? Podsjetila je svakoga tko ju je slušao, unutra u Parlamentu, da su oni odgovorni za smrt tih vojnika, a da i ne spominjemo one tisuće drugih o kojima smo već pričali. Odmah su je, dakle, neutralizirali. No mislim da u Engleskoj postoji opći osjećaj rastuće odvratnosti prema onome što se događa. Prihvaćeni su antiteroristički zakoni koji zaista guše slobodu izraza i slobodu prosvjeda. S druge strane, čovjek je suočen s vrlo tužnim no shvatljivim stanjem apatije, i to kod mnogih ljudi, čini mi se. I pretpostavljam da se isto odnosi i na Italiju. Apatija i nedostatak uvjerenja da će političke strukture na ikakav način biti od koristi...

Billington: Vratimo se na trenutak na predstavu *Moje ime je Rachel Corrie* – rekli ste na koji je način kazalište u New Yorku povuklo dramu nakon prosvjeda. To me podsjeća na jedan slučaj u Britaniji; drama čiji je naslov *Beshti*, a govori o jednom događaju u nekom siškom hramu, trebala je biti postavljena u studiju u Birminghamu. I ta je drama povučena, i to zbog prosvjeda koje se na ulici organizirali Sikhi. To je još jedan zastrašujući primjer, zar ne? Umjetnička je sloboda bila ograničena zbog prosvjeda.

Pinter: Točno. To je druga strana medalje, dakako. No meni se čini da je situacija u Birminghamu bila, u biti, slučaj u kojem ulica preuzima zakon. Kazalište je jednostavno bilo previše uplašeno, a policiji je bilo sasvim svejedno što će se dogoditi. U tom je slučaju policija bila nemoćna i ravnodušna, dok se policija koja je uhitila onu mladu ženu ispred Parlamenta ponašala upravo suprotno.

Billington: Možemo li se naposljetku vratiti vašem vlastitom životu, vašem djelu? Dali ste svijetu taj dragocjeni korpus drama, filmova, pjesama. Premda ste izjavili da možda više nećete pisati drame, pitam se možete li uopće zamisliti samoga sebe bez pisanja, drugim riječima, je li potreba da se pero prinese papiru još uvijek jaka?

Pinter: Da, no pitanje je u kojem obliku. Vrlo jednostavno, sve više i više otkrivam da je ono što pišem poezija. Pisao sam poeziju cijeli život, no... moja izjava o tome da neću više pisati drame nije ideološka izjava... Samo, meni se čini vrlo malo vjerojatnim da će doći još koja drama, dok sam, međutim, siguran da ću pisati poeziju sve dok ne izdahnem. Rekao

sam već više puta i kažem opet: napisao sam dvadeset i devet prokletih drama, nije li to dosta?

Billington: Ne... Na koncu, Harolde, mi smo se ovdje okupili vama u čast, ali i u čast Europskoj kazališnoj nagradi. Skeptici često govore o kazalištu kao o nečemu marginalnom, irelevantnom za doba u kojemu živimo, za doba elektroničke zabave, DVD-a, videa, interneta... Imate li vi još uvijek pozitivnu vjeru u ono što kazalište može učiniti?

Pinter: Da, mislim da kazalište može pružiti jedinstvenu vrstu uzbuđenja, kakvu ne može nijedan drugi medij. Film je, dakako, također jedinstven, no kad govorim o posebnosti kazališta mislim na činjenicu da se sve odvija uživo; na činjenicu života na pozornici, života koji publika dijeli s glumcima u kazalištu, dok su film ili televizija ipak snimljeno životno iskustvo. Ne postoji ništa drugo što bi bilo nalik kazalištu. Dakle, da, još uvijek imam neku klimavu vjeru.

Prema tonskom zapisu razgovor prevela
Sanja Lovrenčić
Priredio Hrvoje Ivanković

---

⁵ Hareova drama *Stuff Happens* premijerno je izvedena 2004. godine u londonskom National Theatreu. Njezin naslov uzet je iz rečenice američkog ministra obrane, Donalda Rumsfelda, izgovorene 2003., neposredno nakon što su Amerikanci i njihovi saveznici zauzeli Bagdad. Na novinarsko pitanje o pljačkama koje su se raširile gradom, Rumsfeld je lakonski odgovorio: "Stuff happens... and it's untidy, and freedom's untidy, and free people are free to make mistakes and commit crimes and do bad things."

⁶ Dvadesetogodišnja Amerikanka Rachel Corrie ubijena je 16. ožujka 2003. dok je prosvjedovala protiv rušenja palestinskih kuća u pojasu Gaze. Pregazio ju je izraelski buldožer američke proizvodnje (Cartepillar D-9), konstruiran prvenstveno za rušenja zgrada. Tri desetljeća ranije, Rachelin je otac sudjelovao u vijetnamskom ratu, vozeći buldožer američke vojske. Redatelj Alan Rickman postavio je 2005. godine u londonskom kazalištu Royal Court predstavu *My Name is Rachel Corrie*, zasnovanu na Rachelinim dnevničkim zapisima, pismima i e-mailovima. Predstava je u veljači 2006. trebala biti prebačena u New York Theatre Workshop, no voditelji kazališta, motivirani "novonastalim političkim okolnostima", u posljednji su trenutak otkazali dogovoreni niz izvedbi.